

Արտաշես Քալանթարյան

ՀԵՌԱԽՈՍԱԳՐՔԵՐ

Արմեն Գասպարյանը մտավ հյուրանոցի իր սենյակը, շնորհակալություն հայտնեց սպասավորին, որը փայտե ցածրիկ պատվանդանին տեղավորում էր ճամպրուկները, մոտեցավ հեռուստացույցին, միացրեց ու նոր միայն նայեց շուրջը:

Հիանալի համար էր:

Պատուհանի տակ կամացուկ խշշում էր գովացնող սարքը, ռադիոբարձրախոսի վրայի կոճակները վկայում էին, որ միաժամանակ հաղորդվում է մի քանի ծրագիր: Մանուշակագույն կերպասով ծածկված լայն, փափուկ մահճակալը ձգում էր մագնիսի նման: Անկյունում հենված էր սառնարանը: Մահճակալի աջ կողմում, փոքրիկ պահարանիկի վրա հեռախոսի տափակ ու լայն մի սարք էր դրված:

Արմեն Գասպարյանը մոտեցավ հեռախոսի պահարանին, թեքվեց, բացեց հենց առաջին արկղը ու այնտեղից երկու հաստ գիրք հանեց: Նայեց գրքերին, մեկը զգուշությամբ դրեց մահճակալի վրա, մյուսը կրկին տեղավորեց դարակում և գնաց դեպի հեռուստացույցը, որպեսզի բարձրացնի ձայնը: Տարեց ու ճաղատ մի մարդ ինչ-որ բան էր համոզում հեռուստադիտողներին, երբեմն-երբեմն մատնացույց անելով թվերով ծածկված աղյուսակները: Արմենը պտտեց կոճակը: Երկրորդ ծրագիրը գովազդներ էր հաղորդում: Երրորդում որոտում էին ասորճանակները. ամերիկյան կովբոյական նկար էր: Չորրորդ ծրագրում ստադիոնի ահավոր գոռում-գոչյունի տակ խաղում էին ավստրալական ֆուտբոլ՝ ձվաձև ինչ որ գնդակով: Հետո ֆուտբոլն անջատվեց, ու իրար հետևեցին մուլտիպլիկացիոն գովազդները. «Գնեցեք կոկա-կոլա», «Չմոռանաք ծխել «Փոլ Մոլ» և ուտել տարօրինակ անունով ինչ-որ մածուկ:

Արմենը կրկին պտտեց հեռուստացույցի կոճակը: Ողջ էկրանով մեկ կանգնած էր գերմանացի էսեսական մի սպա՝ սև համազգեստով, գանգեր ու խաչեր մերակներին և ձեռքին մտրակ:

- Դու խոզ ես,- գոռում էր նա՝ ասելությամբ նայելով իր ոտքերի տակ,- խոզ ես, խոզ, իսկական անզլիական խոզ: Քեզ մորթել է պետք:

Կամերան իջավ դանդաղ, և պարզվեց, որ էսեսական սպայի ոտքերի մոտ իսկապես պարարտ, սպիտակ մի խոզ է կանգնած:

Շատ սրամիտ էր արված, կարելի էր ծիծաղել ամբողջ սրտով, բայց Արմենը չծիծաղեց: Նա միայն կրկին հայացք նետեց մահճակալին ընկած հեռախոսագրքին, մոտեցավ, վերցրեց, բացեց առաջին էջը, նայեց, հետո փակեց արագ, դրեց պահարանի վրա ու ետ տանելով մանուշակագույն ծածկոցը, պառկեց մահճակալին:

Ու նոր միայն զգաց, թե որքան հոգնած է:

Պատուհանից երևում էին ինչ-որ արտասովոր ծառերի բարձր սաղարթները՝ վառ կարմիր, խոշոր ծաղիկներով, իսկ նրանց արանքում, պատուհանով մեկ երկինքն էր մաքուր, անամպ, երկնագույն:

«Երկնագույն երկինք»՝ իր մտքի վրա ժպտաց Արմեն Գասպարյանը, բայց ուրիշ ոչ մի պատկեր չգտավ: Ո՛չ լուրթը, ո՛չ լագուրը, ո՛չ կապույտը այն չէին: Իսկ ինքը քիչ առաջ թռչում էր այդ երկնքով:

Որքա՞ն տևեց թռիչքը: Մոսկվայից մինչև Դելի՝ վեց և կես ժամ: Հետո՞: Հետո Մինգապուր: Դելիից մինչև Մինգապուր ևս հինգ և կես ժամ: Չորս ժամ Մինգապուրից մինչև Ավստրալիա, Դարվին: Իսկ որքա՞ն էր Դարվինից մինչև այստեղ, Սիդնեյ: Հա, իհարկե, ուղիղ Երևան-Մոսկվա երթուղու չափ, եթե թռչում ես Իլ-18-ով: Երեք ժամ քսան րոպե: Չէ, այդքանը մինչև Բրիզբեն էր: Իսկ Բրիզբենից մինչև Սիդնեյ թռան ևս մեկ ժամ տասը րոպե:

Ուրեմն, թռել են ավելի քան քսան ժամ: Խելագարվե՛լ կարելի է:

Նրա մարմինը դեռևս ինքնաթիռի ցնցումներն էր կրում, և պտտվում էր գլուխը: Արմենը հանկարծ մտածեց, որ ինչ-որ տարօրինակ է պտտվում գլուխը, ասես սովորականին հակառակ: Գուցե նրանից է, որ հակոտնյա աշխարհում ենք գտնվում, մտածեց նա: Ախր սա հարավային կիսագունդն է:

Հեռախոսի զանգը պարզապես ցնցեց նրան: Միրտն այնքան արագ էր բաբախում, որ նա չէր կարողանում վերցնել լսափողը: Ո՞վ կարող էր լինել զանգահարողը: Ի՞նչ լեզվով խոսի նրա հետ:

- Ալլո,- լսվեց լսափողի մեջ,- քնա՞ծ ես, տո:

- Թենգիզ, դո՞ւ ես,- ճանաչեց նա զբոսաշրջիկների իրենց խմբի վրացի տղաներից մեկի ձայնը:

- Չէ՛, Սիդնեյի քաղաքագլուխն է,- ծիծաղեց Թենգիզը,- ես եմ, բա ի՞նչ եմ: Չե՞ս գալիս մի քիչ դուրս գանք պտտվենք:

- Չէ՛,- ասաց Արմենը,- հոգնած եմ, ուզում եմ քնել:

- Գի՞ժ ես, տո,- հեռախոսալարի մյուս ծայրում գոռոռաց Թենգիզը,- բա մարդ էստեղ հասնի ու քնի՞: Դու էլ Աբդուռահման աղան դարձար:

- Աբդուռահման աղա՞ն ով է:

- Մի ծեր նկարիչ էր Միջին Ասիայից: Իրար հետ Աֆրիկա էինք գնացել: Ամեն տեղ քնում էր: Ինքնաթիռում քնած էր: Հասանք Նիգերիա՝ քնեց, ավտոբուսում քնում էր, գնացքում քնում էր, հանդիպումների ժամանակ քնում էր: Մի օր ասացի. Աբդուռահման աղա, ի՞նչ է, ձեր տանը քունդ չէ՞ր տանում, որ հազար ռուբլի ծախսել, եկել այստեղ ես քնում:

- Եվ ի՞նչ ասաց,- ակամա ծիծաղեց Արմենը:

- Ի՞նչ պիտի ասեր, քնած էր,- ասաց Թենգիզը:- Հիմա ի՞նչ ես ասում: Գալի՞ս ես, թե չէ:

- Չէ՛,- ասաց Արմենը:

Նա ցած դրեց լսափողը ու կրկին ձեռքը վերցրեց հեռախոսագիրքը: Գիրքը ծանր էր, թեքվում էր մի կողքի վրա: Վեր կացավ, ծնկեց փոքրիկ գորգին, մահճակալի մոտ ու լայն բացեց գիրքը: Թերթեց, թերթեց ու հասավ «Գ» տառին:

Մի հայացքով արագ ընդգրկեց էջերը և ուրախացավ, տեսնելով, որ «Գասպար» ազգանուններ շատ կան: Խոր շունչ քաշեց:

«Տե՛ր աստված,-մրմնջաց նա,- ախր չէ որ ամեն հրաշք հնարավոր է այս աշխարհում: Ի՞նչ կլինի, որ լինի այս հրաշքը: Տե՛ր աստված: Նայեմ ու տեսնեմ՝ գրված է «Գասպարյան Մ. Պ.», ուրիշ ոչինչ, «Գասպարյան Մ. Պ.»: Մի՞թե հնարավոր չէ, որ այսքան, այսքան ազգանունների մեջ, այսքան-այսքան մարդկանց մեջ լինի մի «Գասպարյան Մ. Պ.», Տե՛ր աստված»:

Արմեն Գասպարյանը իր եղբորն էր փնտրում:

1971 թվականի սեպտեմբերի 20-ին, Ավստրալիայի Սիդնեյ քաղաքի «Թրեյվ լոջ» այսինքն՝ «Իջևանատուն» հյուրանոցի իր համարում, թերթելով հեռախոսի գիրքը, երևանցի Արմեն Գասպարյանը փնտրում էր իր եղբորը, Հայրենական մեծ պատերազմում 1944 թվականին անհայտ կորած Մելիք Պետրոսի Գասպարյանին:

Խե՛նթ էր այդ մարդը, ինչ էր...

Նա ջահել չէր, նա արդեն քառասուն տարեկան էր: Երեք երեխաների հայր: Նոսրացել էին մազերը, ճերմակել քունքերի մոտ, կնճիռներն ակոսել էին ճակատն ու դեմքը, ոստայն հյուսել պարանոցին: Հեռախոսագրքի վրա սահող ձեռքի մաշկը բարակել էր արդեն ու պարզ երևում էին կապույտ երակները: Նա ջահել չէր, չէ, բայց և այնպես, Ավստրալիայի Սիդնեյ քաղաքի 1971 թվականի հեռախոսագրքում փնտրում էր 1944 թվականին Արևմտյան Ուկրաինայում ինչ-որ տեղ անհետ կորած եղբոր ազգանունը:

«Մելիք Պետրոսի Գասպարյան»:

Երբ ստացան Մելիքի անհետ կորչելը հաստատող թուղթը, Արմենը տասներեք տարեկան էր: Ամբողջ ընտանիքը լաց էր լինում: Լաց էին լինում նաև հարևանները, բարձրաձայն «Մելիք» կանչելով ու հիշելով գոհված ու կորած իրենց հարազատներին: Իսկ Արմենը միայն զարմացած էր: Ինչպե՛ս թե անհետ կորել է: Ո՞նց կարող է անհետ կորչել մեծ մարդը, այն էլ Մելիքը՝ բարձրահասակ, ուժեղ Մելիքը: Ճիշտ է ասում պապը. ասեղ հո չի՞, որ կորչի: Երևի այնպիսի տեղ է ընկել, որ հնար չունի ձայն տալու: Եթե կորել է, ուրեմն կա, որ կորել է, ուրեմն կգտնվի: Այնքան մարդիկ են կորել ու գտնվել:

Հաղթահասակ, բարձր տղա էր Մելիքը: Կիրակի օրերին առավոտյան ուսերին էր դնում փոքրիկ Արմենին և Գնունի փողոցից գնում, հասնում էր Հրազդանի ձորը: Թիթեղյա փոքրիկ տուփից կարմիր որդեր էր հանում, կախում էր կարթից, երկար ճիպտոնների ծայրերին մեծ քարեր էր դնում, պառկում էր Արմենի կողքին՝ խոտի վրա ու գրքեր էր կարդում, զարմանալի, զարմանալի բաներ:

Իսկ երեկոյան նրանք վերադառնում էին նույն ճանապարհով, երկար-երկար փողոցներով, քարե սև հուններ ունեցող, կատաղած հոսող առուների կողքով: Եվ Արմենի գլուխը պտտվում էր բարձրությունից: Երկու ձեռքով ամուր գրկած Մելիքի վիզը, ծնոտը նրա մազերի մեջ խրած, տղան անընդհատ, անընդմեջ հարցեր էր տալիս եղբորը, և Մելիքը պատասխանում էր ներքնից վեր, ծիծաղկոտ բերանով, և քայլում էր լայն-լայն քայլերով, երկար-երկար փողոցն ի վար:

Հիմա ասում են՝ կորել է:

Չէ, այստեղ Գասպարյան չկա: Ո՞ւր է: Ասում են աշխարհը լցված է հայերով: Որտե՞ղ են: Ահա, ոչ մի Գասպարյան: Ամեն ինչ կա, ամեն ինչ: Գասպար, Գասպար, Գասպար, ինչքան ասես: Ահա՝ Գասպարելի, Գասպարիոն, Գասպարտ, իսկ Գասպարյան չկա: Ոչ մի հատ:

Իսկ գուցե... Նա տենդորեն բացեց, գտավ «Կ» տառը: Գուցե Գասպարյան են գրում այստեղ: Կասպարյան, ի՞նչ կա որ:

Գուցե գրում են, բայց չկա: Կասպարյան էլ չկա: Կասպար՝ խնդրեմ: Նույնիսկ ավտոսպասարկման ընկերություն՝ «Կասպար և Կ»: Իսկ Կասպարյան չկա: Ասենք, ո՞վ գիտե, գուցե և դեն է նետել հայկական «յան» մասնիկը ու դարձել է Կասպար: Ինչե՞ր ասես, որ չեն անում հայերը: Լոնդոնում պառավ մի հայուհի կար, երբ ծանոթանալու համար մեկնեց ձեռքը, ասաց՝ «Օրիորդ Կարապետ»: Կարապետը դեռ ոչինչ: Այն ո՞վ էր Կոպենհագենում: Հա, ինքնաթիռով միասին էին թռչում: Աղավաղված, ծամածոճված հայերենով հազիվ հասկացրեց, որ ինքն էլ հայ է, և ասաց, որ եղբայրն էլ է Կոպենհագենում ապրում: Հեռախոսի համարը չի հիշում, բայց եթե հեռախոսագրքում նայես, իսկույն կգտնես: Պետերս: Ներսես Պետերս:

- Պետե՞րս,- հարցրեց Արմենը:

- Այո՛, այսինքն՝ Պետրոսյան: Հոստեղ Պետրոսյան չեն հասկնար, Պետրոս կգրեն. Ներսես Պետերս:

Արմենը Կոպենհագենում բացեց հեռախոսագիրքը: Նախ Գասպարյան որոնեց: Չկար: Հետո մտածեց գտնել Պետրոսյան-Պետերսին: Գրքում երեք հարյուր քսան Պետերս կար: Դե, եկ ու գտիր այդ միակ Ներսես Պետրոսյանին երեք հարյուր քսան Պետերսների մեջ:

Աշխարհը հայերով լցվա՛ծ է...

- Նայեմ տեսնեմ կա՞ «Գասպար Մ. Պ.»,- ասաց ինքն իրեն Արմեն Գասպարյանը, մատը զգուշությամբ սահեցնելով «Գասպար»-ների կողքով:

Ահա, երեք հոգի կան: «Գասպար Մ. Պ.»: Մեկ էլ հանկարծ պարզվի, որ նրանցից մեկը Մելիքն է: Տե՛ր աստված, ինչ ուրախություն կլինի: Այդ մտքից արագ խփեց սիրտը: Իսկապես, մեկ էլ տեսար...

Նա հավաքեց համարը, երկար, օտար մի համար, սկզբում՝ տառերով, հետո՝ թվերով: Ինչ-որ տեղ հեռվում բարակ ու ընդհատ հնչեց զանգը: Չախ ձեռքի ավեր քրտնել էր, նա լսափողը աջ ձեռքը վերցրեց, ցավեցնելու չափ ամուր սեղմեց ականջին:

- Հելլո՞,- լավեց տղամարդու պարզ, հարցական, թավ մի ձայն:

- Ներեցե՛ք, դուք հա՞յ էք,- հայերեն հարցրեց Արմենը: Հետո վախեցավ, որ չեն լսի, որ ինքը կամաց է հարցնում և այնպես չի հարցնում, ինչպես պետք է, ու գրեթե գոռաց,- ասում եմ, դուք հա՞յ էք, հայ, հայ:

Միդնեյում ինչ-որ տեղ, թե որտեղ՝ չկարողացավ պատկերացնել Արմենը, մի մարդ արագ-արագ ինչ-որ բան ասաց բարկացած ու ցած նետեց լսափողը:

Դե, իհարկե, ասաց ինքն իրեն Արմենը: Չէ՞ որ այս ամենը այնուամենայնիվ հիմարություն է: Հիմարություն է, հիմարություն է, հիմարություն է, ասաց նա: Հասկացիր, էլի, Մելիքը չկա: Չկա: Հո միայն նա չէ: Հարյուր հազարներ չկան, միլիոններ չկան: Բոլորն էլ անհետ կորել են, չկան: Մարդ ես, էլի: Ի՞նչ ես ուզում աշխարհից, ի՞նչ ես ուզում քեզնից: Ապրիր, էլի, ինչպես մյուսները:

Եվ վերջապես, ի՞նչ ես աշխարհին իրար խառնել: Խնդրում, աղաչում ես սրան-նրան, քաղցած նստում ես ողջ տարին, ուղեգիր ես ձեռք բերում, գնում հասնում ես աշխարհի ծայրը և ի՞նչ ես տեսնում՝ հեռախոսագրքերից բացի: Ի՞նչ ես տեսնում: Ամեն հանդիպողի մեջ հայ ես փնտրում, եղբայր ես փնտրում, Մելիք ես փնտրում: Իսկ որ տեսնես՝ կճանաչե՞ս: Ութ տարեկան ես եղել, երբ վերջին անգամ տեսել ես: Երեսուներկու տարի է անցել, մա՛րդ: Հիմա նա հիսունմեկ տարեկան է: Որ տեսնես, կճանաչե՞ս:

Պատերազմի երկրորդ տարում Մելիքը մի նկար ուղարկեց ռազմաճակատից: Կանգնած էր բարձր ու հպարտ՝ մի փոքրիկ ինքնաթիռի մոտ, ոտքից գլուխ կաշվե փայլուն հագուստի մեջ: Չախ ձեռքով ետ էր տարել կաշվե պիջակի փեշը ու ձեռքը հենել էր կողքին: Իսկ բացվածքի միջից բլուզի վրա երևում էր սպիտակ, կլոր մի մեդալ: Վրան գրված էր՝ «Խիզախության համար»:

Ինչպե՞ս են անհետ կորչում այդպիսի մարդիկ:

- Լավ,- ասաց ինքն իրեն Արմեն Գասպարյանը,- այս մեկն էլ փորձեմ և վերջ:

Նա դանդաղ, հատիկ-հատիկ հավաքեց համարը, վերջին թիվը հավաքելուց առաջ նայեց պատուհանից դուրս ու տեսավ, որ մթնում է: Դիմացի շենքի վրա վառվում-հուրհրում էր գովազդը: Գարեջրի մեծ գավաթը լցվում էր լույսով, և լույսը բարձրանում-բարձրանում էր, դառնում փրփուր, փրփուրում էր ու ծորում էր գավաթի կողքերից: Չարմանալի նուրբ գովազդ էր:

- Լավ,- ասաց ինքն իրեն Արմեն Գասպարյանը,- միայն այս մեկը:

Նա բաց թողեց սկավառակը պահող մատը, և գրեթե անմիջապես էլ լսափողը վերցրին: Երևի սպասում էին ինչ-որ մեկի զանգին, որովհետև լսափողը բարձրացրած կինը սկսեց անմիջապես խոսել: Հավանորեն ինչ-որ բան էր խնդրում: Չայնը մեղմ էր, հուզիչ ու աղերսով լի: Արմեն Գասպարյանը խղճի խայթ զգաց, քիչ մնաց անջատեր խոսակցությունը, բայց որովհետև գիտեր, թե որքան պատահական բաներ են լինում աշխարհում, սպասեց այնքան, մինչև որ կինը դադարեց խոսել, և ասաց շտապով:

- Ձեր տանը հայ կա՞: Հայ, Արմենիա: Մելիք:

Մի պահ ոչ մի ձայն չկար: Հետո ծիծաղ լավեց, բարձր, լիաթոք, անկեղծ ծիծաղ: Ու անջատվեց հեռախոսը: Երևի կինը կարծեց, թե կատակում են: Կատակում են: Այնինչ ոչ ոք աշխարհում դեռևս այդքան լրջորեն ու այդքան հուզված չէր հավաքել Սիդնեյի այդ տան համարը:

Նա կրկին նայեց հեռախոսին ու զարմացավ, տեսնելով, որ մոխիր է թափվել սկավառակի վրա: Որտեղի՞ց կարող էր մոխիր թափվել, մտածեց նա և նոր միայն նկատեց, որ ծխում է: Նա հավաքեց երրորդ «Գասպար Մ. Պ.»-ի հեռախոսի համարի առաջին թիվը, բայց անմիջապես էլ ետ քաշեց ձեռքը, վեր կացավ ու սկսեց քայլել սենյակում:

- Ի՞նչ ես ուզում,- ասաց նա ինքն իրեն,- ի՞նչ ես ուզում, ա՛յ մարդ: Ուրեմն, քո կարծիքով, եթե Մելիքը ողջ լիներ, չէ՞ր հայտնվի: Լավ, տասը տարի կարելի էր սպասել, մտածելով, թե գերության մեջ է եղել ու վախենում է տեղեկություն տալ: Լավ, քսան տարի, հետո՞ ... Այսինքն ինչե՛ր ասես չեն լինում: Այն որտե՞ղ էր, հա, իհարկե Գվադալախարայում: Օլիմպիական խաղերի առիթով Մեքսիկա էր գնացել: Վերցրեց հեռախոսի գիրքը, թերթեց: Մի Գասպար կար և այն էլ Գասպար Մ. Պ.: Անմիջապես հավաքեց համարը ու հարցրեց.

- Ներեցեք, դուք հա՞յ եք: Հայ:

- Հա՞յ: Իսկ դուք ո՞վ եք:

- Մելի՛ք,- գոռաց Արմենը,- Մելիք, դո՞ւ ես:

- Չէ՛,- ասաց մարդը,- ես Միգել եմ, Մուշեղն եմ: Իսկ դուք ո՞վ եք: Ի՞նչ եք ուզում:

Նրանք հանդիպեցին: Գրեթե հասակակիցներ էին: Մուշեղը վախեցած չորս կողմն էր նայում անընդհատ ու Արմենին ստիպում էր երդվել, որ Բուլղարիայից չեն ուղարկել նրան հենց իր, Մուշեղի ետևից:

- Նրանք ի՞նչ են ուզում ինձնից,- քունքերը տրորելով անընդհատ հարցնում էր նա:

Ջահել լակոտ էր եղել, երբ սկսվել էր պատերազմը: Վառնայում էին ապրում: Ֆաշիստական կառավարությունը գորակոչել էր նրան, բայց նա ինչ-որ նավի հնոցատանը թաքնված փախել էր Արգենտինա: Հետո ուրիշ փախչողներից իմացել էր, որ հեռակա կարգով դատապարտել են գնդակահարության: Եղել էր ամեն տեղ ու ամեն ինչ, բեռնակիր էր աշխատել նավահանգստում, լրագրեր էր վաճառել, աշխատել էր խոհանոցում, ծխնելույզներ էր մաքրել: Պտտվելով եկել հասել էր Մեքսիկա ու ավտոբուս էր վարում Գվադալախարա քաղաքում: Ամուսնացել էր: Իսպանացի կին ուներ և երկու տղա՝ Անդրանիկ և Հոգե: Նկարները ցույց տվեց՝ հրեշտակներ էին:

Զգուշությամբ մարդկանց միջոցով իմացել էր, որ պատերազմից հետո ծնողները հայրենադարձվել են ու հիմա Երևանում են ապրում:

- Իսկ դու ինչո՞ւ ես այստեղ,- չգիտես ինչու բարկացած ասաց Արմենը:- Ինչո՞ւ չես գնում ծնողներիդ մոտ:

- Կրօնէն,- ասաց Մուշեղը,- ես գիտեմ:

- Ո՞վ պիտի բռնի, ա՛յ մարդ,- ասաց Արմենը,- նախ դու ֆաշիստներից ես փախել: Հետո դու հո Բուլղարիա չես վերադառնում: Հետո նույնիսկ, եթե որևէ մեղք ունեցել ես, արդէն կրել ես պատիժդ երկու և ավելի անգամ:

- Հազար անգամ,- ասաց Մուշեղը:- Անտեր եմ, օտար եմ, կարոտից մեռնում եմ:

- Դե, տեսնում ես,- ասաց Արմենը,- թո՛ղ ամեն ինչ, ընտանիքդ վերցրո՛ւ, հայրենի՛ք գնա: Գիտե՞ս ինչ ուրախություն կլինի,- ակամա նախանձով, աշխատելով լաց չլինել, ասաց Արմենը:- Նրանք գիտե՞ն, որ դու կաս:

- Չէ՛,- ասաց Մուշեղը:

- Հիմար մարդ ես,- գոռոռաց Արմենը, գոռոռաց այնպես բարձր, որ եթե որևէ տեղ Մելիքը կար, լսեր նրան:- Հիմար մարդ ես, քեզ անհետ կորած են համարում... լաց են լինում վրադ, իսկ դու քեզ համար ավտորուս ես վարում Գվադալսահարայի փողոցներում: Ազգանունդ ես փոխել, կուչ ես եկել, սենյոր Միգել Գասպար: Մենակ քո մասին ես մտածում: Հիմա ո՞վ գիտե քեզ որտեղ են փնտրում ձերոնք, եղբայրներդ ու քույրերդ, ամեն ծնունդիդ թաղում են քեզ, Գասպար... Մա՛րդ եղիր, մա՛րդ...

- Դուք չգիտեք, կգնդակահարեն,- երեխայի պես աչքերը տրորելով՝ լաց եղավ Մուշեղը:

Նա լաց էր լինում, իսկ Արմենը խճահարությամբ ու զայրույթով նայում էր արդեն տարեց, խեղճ այդ մարդուն, աշխարհում կորած, աշխարհում ինքն իրեն կորցրած այդ խեղճ մարդուն: Համոզում էր թողնել ամեն ինչ, ետ դառնալ, գնալ իր ակունքը գտնել, իր անունը գտնել, իր ուրախությունը գտնել և ուրախացնել սգավոր, տխրած մարդկանց: Ուրախության սպասող, սպասումով ու հույսով ապրող, ուրախություն փնտրող մարդկանց: Համոզում էր նա, և նրան թվում էր, թե հիմա, հենց այս րոպեին, ինչ-որ մեկն էլ ինչ-որ տեղ Մելիքին է գտել ու համոզում է: Թե հիմա աշխարհում ամեն մարդ բռնել է մյուսին ու համոզում է: Համոզում է ապրել, չվախենալ, կուչ չգալ, չփոխել անունը, չկորչել անհետ, չկորչել անհետ, անհետ: Թե հիմա աշխարհում բոլորն էլ որոնում են, փնտրում են, կարոտում են, տառապում են, սպասում են, ուրախության են սպասում անակնկալ:

- Հարկավոր է վերջ տալ այս բոլորին,- ասաց ինքն իրեն Արմեն Գասպարյանը:

Նա վերադարձավ մահճակալի մոտ, հեռախոսագիրքը վերցրեց, դրեց պատուհանի վրա, միայն մի հայացք նետելով վերջին «Գասպար Մ. Պ.»-ի հեռախոսի համարին, հանեց հագուստը ու պառկեց մահճակալին:

Պատուհանի ետևում, ծառերից այն կողմ, համարյա քսվելով սաղարթներին, ասես ցուցադրաբար եկավ անցավ կլոր, դեղին լուսինը, և Արմեն Գասպարյանը նկատեց, որ դա միանգամայն ուրիշ, օտար լուսին է: Շրջված էր այնտեղ ամեն ինչ, ծանոթ բոլոր ստվերները շրջված էին:

- Հա, իհարկե,- մտածեց նա,- ախր սա հարավային կիսագունդն է, ախր ես Ավստրալիա եմ հասել, նավապետ Կուկի, արորիզենների, նավապետ Գրանտի որդիների երկիրը: Հիմա մոտերքում ինչ-որ տեղ կենգուրուներ են վագում՝ լայն-լայն ցատկելով: Հիմա հեռուներում ինչ-որ տեղ աղիողորմ կլանչում են դինգո վայրի շները:

Ասում են՝ ապշելու երկիր է Ավստրալիան: Հարկավոր է մի լավ շրջել ու տեսնել, տեսնել այս երկիրը: Մարդիկ միայն մի անգամ են Ավստրալիա հասնում:

Նա իրեն լավ ծածկեց վերմակով, ձեռքը մեկնեց, որ հանգցնի լուսամփոփը և փոքրիկ պահարանի վրայից վերցրեց հեռախոսագիրքը:

- Լավ,- ասաց նա ինքն իրեն,- այս մեկն էլ փորձեմ, և վերջ...

1973թ.